

REGIMENTUL II ROMÂNESC DE GRANIȚĂ (1762-1851) ȘI INFLUENȚELE SALE ÎN SATUL TRADIȚIONAL ROMÂNESC DIN ZONA NĂSĂUDULUI

Dana-Maria Rus*

Rezumat: *Prezentul studiu se referă la înființarea Regimentul II românesc de graniță din zona Năsăudului și influențele acestuia asupra obiceiurilor localnicilor. În decursul anilor, locuitorii din satele militarizate, fie că au fost înrolați ca soldați sau nu, au învățat să ducă o viață ordonată, liniștită, și nu în ultimul rând, morală, fiind sub puternica influență a legilor austriece.*

Ceea ce a fost diferit poate față de alte zone ale Transilvaniei a fost ordinea impusă de autoritățile vieneze atât în viața publică, în cea socială cât și în viața privată sau în moravurile grănicerilor. Populația autohtonă nu a reușit de la bun început să se conformeze regulilor noi impuse de austrieci, însă implementarea programului de reorganizare al satelor, educarea mării mase a populației, auto-gospodărirea familială nu au făcut decât să schimbe mentalitatea locuitorilor, să le dezvolte gustul pentru frumos, pentru organizare, ordine, cunoaștere.

Abstract: *The present study concerns the establishment of the Romanian Border Regiment II in the Nasaud area and its influences on local habits. Over the years, the inhabitants of the militarized villages, whether enrolled as soldiers or not, have learned to live an orderly, quiet, and last but not least, moral life, being under the strong influence of the Austrian laws.*

What was different from other parts of Transylvania was the order imposed by the Viennese authorities both in public life, in social life, in private life, or in the morals of border guards. The native population failed to comply with the new rules imposed by the Austrians, but the implementation of the reorganization of the villages, the education of the large masses of the population, the self-management of the family have only changed the mentality of the inhabitants, beautiful, for organization, order, knowledge.

Cuvinte-cheie: *Transilvania, regiment de graniță, Imperiul Habsburgic, uniforme militare, portul popular.*

Key-words: *Transylvania, border regiment, the Habsburg Empire, military uniforms, costumes.*

1. Premisele înființării graniței năsăudene

Înființarea graniței militare din Transilvania a fost determinată de mai mulți factori convergenți. Rațiuni politice dar și dorința de exercitare a unei influențe cât mai puternice de către marile puteri europene asupra teritoriului românesc au contribuit în mod esențial la implementarea sistemului graniței militare în Transilvania în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Granița militară instaurată în Transilvania începând cu anul 1762, a avut la bază mai multe considerente¹, obiective din punctul de vedere al Imperiului Habsburgic, printre care amintim:

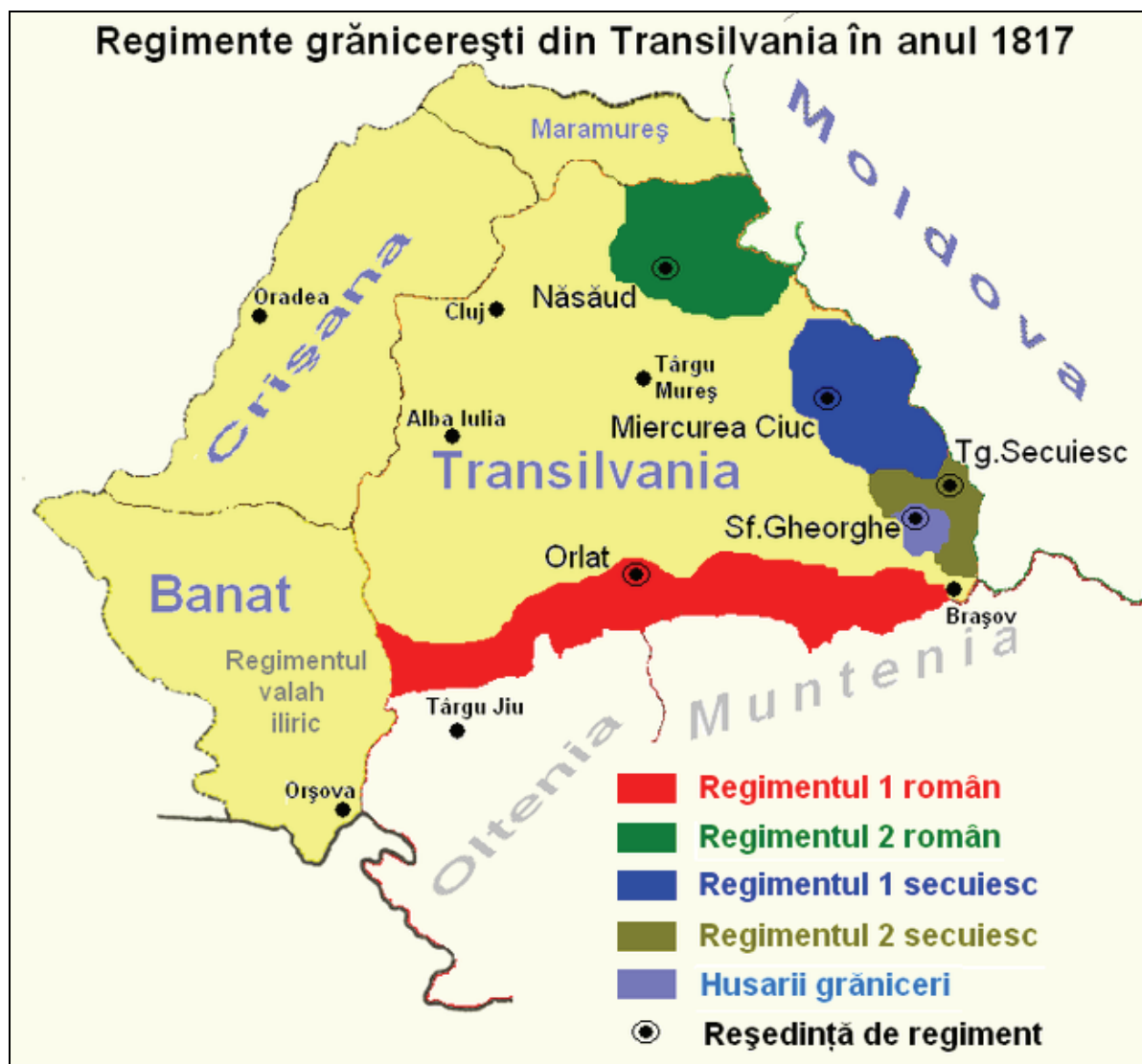
- dorința Curții de la Viena de a-și întări dominația în Transilvania;
- necesitatea instituirii unei forțe militare capabile să acționeze, dacă măsurile ar fi cerut-o, împotriva nobilei locale;
- organizarea unei forțe militare puternice, care să fie disponibilă pentru lupte în afara granițelor;
- crearea unor detașamente militare care să fie capabile să se întrețină singure (reamintim faptul că grănicerii transilvăneni erau țărani-soldați, având obligația de a-și procura pe cont propriu hrana și îmbrăcămintea);
- asigurarea unei paze eficiente la granițele imperiului și oprirea emigrărilor în Țara Românească și Moldova ale românilor transilvăneni.

La toate acestea mai adăugăm considerente religioase și sanitare.

Iată cum arată o hartă cu toate regimintele grănicerești din Transilvania la începutul sec. XIX!!!²

* Doctor, Muzeul Etnografic al Transilvaniei Cluj-Napoca, email: danarus21@gmail.com.

¹ Premisele înființării instituției militare transilvănene sunt prezentate și de către istoricul Ioan Pop în lucrarea sa dedicată Regimentului II românesc de graniță. A se vedea Pop, 1999, pp. 55-56.

Regimentul pe care l-am studiat în timpul anilor de doctorat a fost cel de la Năsăud, și anume, am studiat familia în satele componente sub diferitele sale aspecte (demografice, sociale, antropologice), de la formare până la disoluție și re-construire.

Așadar, principalele caracteristici³ ale graniței militare au fost: caracterul permanent al serviciului militar, paza frontierelor și participarea la războaie, sub egida curții vieneze. Instituția graniței militare din Transilvania a avut drept organe de conducere⁴ directe Comandamentul Militar General de la Sibiu și Consiliul Aulic de Război de la Viena.

2. Organizarea și funcționarea Regimentului

Regimentul II românesc de graniță s-a numărat printre cele 18 formațiuni militare înființate de la Marea Adriatică și până în Transilvania, pe teritoriul imperiului austriac. Sediul a fost stabilit în orașul Năsăud. Regimentul năsăudean a fost implementat și a funcționat pe teritoriul situat în partea de nord-est a Transilvaniei și a inclus comunele de pe cursul superior al Someșului Mare și al afluenților acestuia. Bazele regimentului au fost puse prin Decretul imperial semnat la data de **16 aprilie 1762** de către Împărăteasa Maria Tereza.

² Rus, 2011.

³ SJANBN, Fond Colecția personală Anton Coșbuc, dosar nr. 31, fila 1.

⁴ Pop *et al.*, 2008, p. 48.

repartizarea a fost așezarea geografică a satelor pe linia de frontieră, dar și vecinătatea și mărimea așezărilor rurale din punctul de vedere al numărului de locuitori disponibili pentru înrolare ca soldați.

În continuare vă prezentăm câteva fotografii cu uniforme de soldat, după istoricul german Gustav Ritter von Treuenfest.

Uniforme de soldați ai Regimentului II românesc de graniță.

Din populația satelor militarizate, companiile își recrutau periodic soldații activi. În timp de pace aceștia asigurau: serviciile de pază locală; servicii de transport precum și cordonul militar sanitar. Din punct de vedere administrativ, fiecare comună grănicerească avea ca și organ de conducere un consiliu format dintr-un ofițer, preotul paroh, primarul și câțiva bătrâni localnici. Acest consiliu „*dirija și controla toate afacerile obștești și particulare*”⁵ ale locuitorilor din satele militarizate, iar în cazul în care se iveau probleme sau nemulțumiri de orice natură, ele erau sesizate forurilor superioare, cu condiția ca neînțelegerile să nu fi fost rezolvate pe plan local.

Regimentul de graniță născădean a inclus în componența sa două batalioane de câmp cu sediile la Salva și Prundu-Bârgăului și un batalion de rezervă. Un batalion număra 1440 de soldați, cuprinzând șase companii, iar fiecare companie avea câte trei plutoane a câte 80 de recruți. Efectivul unei companii de infanterie a variat uneori ca număr, față de cavalerie, fiind format din 180 de grăniceri apti pentru serviciul militar. Un escadron avea un efectiv de 130-140 soldați de cavalerie: diferențele de efective au provenit atât din reorganizarea militară, cât și din emigrările unor soldați împreună cu familiile lor în Moldova.

3. Viața în satele grănicerești născăudene

Satele-eșantion alese în cercetare au fiecare dintre ele o identitate aparte, dată de specificul așezării geografice, de etos-ul local sau de varietatea populației. Aceste sate au făcut parte din prima etapă a militarizării; cu alte cuvinte, putem spune că localitățile Feldru, Ilva-Mare, Mocod, Rodna și Zagra au avut parte de regimul militar în toți cei 90 de ani de existență regimentală, spre deosebire de alte localități care au fost militarizate ulterior.

⁵ SJANBN, Fond Colecția Iuliu Moisil, dosar nr. 86, fila 273.

În decursul anilor, locuitorii din satele militarizate, fie că au fost înrolați ca soldați sau nu, au învățat să ducă o viață ordonată, liniștită, și nu în ultimul rând, morală, fiind sub puternica influență a legilor austriece.

Regimul militar din Transilvania a supravegheat atent, pe toată durata existenței regimentului, nu doar problemele de ordin militar, ci și viața publică și particulară a grănicerilor, viața religioasă, educația copiilor, dreptul de proprietate și moștenire, problemele juridice, financiare, sănătatea locuitorilor sau întreținerea satelor. După ce s-au obișnuit cu noua stare a lucrurilor, țărani-soldați din satele de pe valea Someșului au început să aibă un cult deosebit pentru disciplină, cinste, onoare, ordine, iar aceste calități s-au transmis generații la rând și credem noi că au reușit să se păstreze până astăzi la locuitorii fostelor comune militarizate.

În ceea ce privește viața locuitorilor comunelor militarizate din provincia transilvană, ea și-a urmat cursul firesc, fie că ne referim la nașterea unui copil, la întemeierea unei noi familii sau la moartea unei persoane. Ceea ce a fost diferit poate față de alte zone ale Transilvaniei a fost ordinea impusă de autoritățile vieneze atât în viața publică, în cea socială cât și în viața privată sau în moravurile grănicerilor. Populația autohtonă nu a reușit de la bun început să se conformeze regulilor noi impuse de austrieci, însă implementarea programului de reorganizare al satelor, educarea mării mase a populației, auto-gospodărirea familială nu au făcut decât să schimbe mentalitatea locuitorilor, să le dezvolte gustul pentru frumos, pentru organizare, ordine, cunoaștere (realizată prin cultură și educație). Nemulțumirile populației, atitudinea nefavorabilă sau chiar ostilă față de regimul austriac, impus, ce-i drept cu forța, pot fi doar într-o mică măsură înțelese și explicate. Revolta și execuția de pe platoul de la Salva au lăsat urme adânci în conștiința grănicerilor, oameni calzi, deschiși, blânzi, primitivi și solidari, dar viața trebuia să continue, chiar cu sacrificiile unor vieți omenești.

4. Modernizarea în satele grănicerești năsăudene

Sistemul grăniceresc nu a fost unul simplu, în esența sa, deoarece la origini a fost un sistem militar, cu funcții multiple, cu sarcini și reguli dure, istovitoare pentru soldați, însă rolul său s-a dovedit benefic pentru societatea din nord-estul Transilvaniei. Românii nu au executat nici una din lucrările de modernizare din proprie inițiativă, ci doar la îndemnul și sub atenta supraveghere a ofițerilor austrieci. Acest lucru s-a întâmplat datorită faptului că românii nu au avut modele după care să se orienteze pentru a-și moderniza singuri căile de acces, locuințele, viața în general sau să își optimizeze producția agricolă. A fost nevoie de implementarea sistemului militar austriac pentru ca ținutul Năsăudului să cunoască, într-un timp relativ scurt, reforma în toate domeniile. Însuși Imperiul austriac a fost cuprins de un val puternic de reforme în timpul domniei lui Iosif al II-lea, care pe tot parcursul guvernării sale, nu a făcut altceva decât să continue munca începută de mama sa, împărăteasa Maria Tereza, impunând însă un ritm accelerat pentru „*procesele de modernizare a statului austriac*”⁶. Raționalismul austriac a fost impus în toate domeniile vieții supușilor din imperiu și a influențat puternic acțiunile populației românești militarizate. Sigur că „*psihologia colectivă*”⁷ a țăranimii proaspăt militarizate a trecut printr-un șoc, cel „*al modernității*”, iar de aici s-a generat o stare de neliniște reflectată în mentalitatea vremii și o anumită reticență la politicile reformatoare vieneze. Totuși, experiența dobândită de către soldații români ca simpli muncitori pe timp de pace prin participarea directă la reorganizarea și înfrumusețarea satelor, a fost benefică. În perioadele în care nu erau solicitați de către ofițeri pentru pregătiri și antrenamente, locuitorii satelor de graniță se îngrijeau de bunul mers al familiilor și al gospodăriilor proprii, dar și de întreținerea și prosperitatea satelor în care locuiau. Tehnicile noi de lucru aplicate în cultivarea pământurilor, dezvoltarea gustului estetic tradus în practică prin curățarea, zugrăvirea caselor și a acareturilor, întreținerea grădinilor de legume, cultivarea pomilor fructiferi, îmbogățirea cunoștințelor generale i-au ajutat pe grăniceri mai mult decât au conștientizat ei poate la momentul respectiv. Contactele avute în decursul luptelor la care românii au participat alături de armata austriacă

⁶ Gorun, 1998, p. 215.

⁷ Nicoară, 2005, p. 403.

„în deosebi contactul cu lumea din Apus intrată în vârtejul marilor prefaceri sociale și politice, cu forme avansate de viață rurală, cu ambianța citadină de pitoresc medieval și de larg suflu modern, avea să se răsfrîngă în spiritul soldaților cu toate solicitările îngăduite de capacitatea lor de reacție în fața mărturiilor impunătoare ale unei strălucite civilizații ce te întâmpina la tot pasul. Preocupările noi ce își fac loc în conștiința lor, le limpezesc orizontul de viață și le formează acel climat lăuntric ce condiționează în mod necesar progresul în orice domeniu de activitate”⁸.

Ofițerii străini s-au constituit într-un puternic element civilizator pentru populația autohtonă. Disciplina militară i-a ajutat pe români să se obișnuiască cu un program zilnic și săptămânal; i-a învățat să se ajute unul pe altul la nevoie. Românii au învățat să-și organizeze eficient timpul și să îl folosească în favoarea lor. Mentalitatea oamenilor s-a schimbat, locuitorii satelor militarizate evoluând din punctul de vedere al aspirațiilor, al sensibilității individuale și colective.

În vizitele întreprinse prin fostele comune militarizate în decursul cercetării noastre, am fost plăcut impresionați de așezarea satelor, de curățenia sau de grija cu care sătenii își întrețin atât gospodăriile proprii cât și instituțiile locale, drumurile, văile râurilor, pădurile și pășunile, munții. Această grijă pentru bunurile proprii și pentru bunurile comune nu poate să fie decât o reminiscență a timpurilor în care stră-stră-strămoșii locuitorilor actuali din ținutul Năsăudului aveau ca sarcină precisă, din partea ofițerilor austrieci, întreținerea gospodăriilor, a drumurilor, a podurilor, a grădinilor și a terenurilor agricole.

5. Influența stăpânirii austriece asupra dezvoltării satelor

Din punct de vedere **economic**, acolo unde situația a impus-o, s-au executat lucrări de defrișare a pământurilor pentru a mări suprafața terenurilor agricole. S-a valorificat potențialul râurilor Someș și Sălăuța, prin introducerea plutăritului, activitate care aducea profit pentru satele aflate pe cursurile de apă respective. Căile de comunicație s-au înmulțit prin construirea de poduri solide care permiteau transportarea oricăror tipuri de mărfuri pe ele ca și traversarea lor de către trupele militare cu întregul lor echipament.

Din punct de vedere **administrativ** s-au trasat liniile satelor, îndreptându-se hotarele. Un exemplu în acest sens este satul Mocod, aranjat pe cursul râului Someș. Satele care au fost împrăștiate pe dealuri, au fost reorganizate total, prin coborârea lor pe văile râurilor. Cursurile de apă au fost îndreptate, s-au curățat albiile râurilor, s-au construit diguri acolo unde exista pericolul de inundații și s-au fixat terenurile prin plantări de pomi și de copaci. „Fostele comune grănițerești mărturisesc și astăzi prin așezarea lor ordonată eforturile constructive din vremea grăniței, spiritul ei civilizator”⁹.

Din punct de vedere **cultural** populația satelor a înregistrat o evoluție ascendentă prin întemeierea de școli primare în toate localitățile; educarea copiilor proveniți din familiile de grăniceri s-a dovedit extrem de importantă pentru autorități, iar rezultatele s-au văzut în timp. Instituirea grăniței militare a oferit prilejul obținerii unei bune educații pentru populația văii Someșului, dar în același timp a permis și o dezvoltare deosebită a sentimentului național românesc, datorată în bună parte maximei „*Virtus romana rediviva*” care a fost rostită de împăratul Iosif al II-lea, cu ocazia uneia dintre vizitele sale în Transilvania, iar apoi a fost impusă ca maxima regimentului grăniceresc năsăudean și a fost inscripționată pe sigiliile oficiale¹⁰. Scopul călătoriilor lui Iosif al II-lea în provinciile imperiului a fost acela de a cunoaște realitățile locale, viața supușilor, a trupelor militare¹¹, ca și soluționarea unor probleme stringente ale locuitorilor.

Motivul principal al înființării școlilor, în concepția generalului austriac Enzenberg, a fost „cultivarea sufletului și formarea caracterului tinerilor generații”¹² provenite din familiile de grăniceri.

⁸ SJANBN, Fond Colecția personală Anton Coșbuc, dosar nr. 31, fila 25.

⁹ SJANBN, Fond Colecția personală Anton Coșbuc, dosar nr. 31, fila 8.

¹⁰ Moisil, 1939, p. 145.

¹¹ Bozac, Pavel, 2006, p. 11.

¹² SJANBN, Fond Colecția personală Iuliu Moisil, dosar nr. 81, fila 673.

Tot școala a fost locul în care elevii, încă din primele zile de cursuri, învățau să aprecieze cultura și tradițiile românești: „*Apelul la originea românească latină s-a accentuat în Transilvania în perioada înființării sistemului graniței militare.*”¹³. Absolvenții școlilor puteau ocupa posturi sau funcții civile și militare, fără să întâmpine mari dificultăți; criteriul de selecție era cel al competenței profesionale și nu al naționalității. Accederea în funcții de conducere în cadrul regimentului grăniceresc năsăudean a însemnat modificarea structurii de conducere exclusiv străine de la începuturile militarizării în favoarea elementului autohton. Procesul de învățământ s-a generalizat în interiorul graniței năsăudene prin înființarea, în intervalul 1826-1830, a școlilor comunale naționale în toate cele 44 de sate grănicerești.

Documente cercetate la arhivele bistrițene stau mărturie asupra situației generale a ținutului Năsăudului în vremea militarizării. Potrivit surselor citate „*În tot timpul cât a durat administrația militară grănicerii năsăudeni au fost bine, omenește tratați și au avut un cult special pentru ceea ce se numește onoare militară, ordine, cinste și disciplină, erau mândri de starea lor și chiar se mai resimte până azi în poporul nostru spiritul militarist al acelor vremi*”.

6. Cercetare de teren

În perioada 16 – 19 august 2016 am efectuat o cercetare de teren în zona fostului Regiment de graniță năsăudean. Scopul acestei cercetări a fost acela de a căuta elemente vechi de port popular, păstrate în lăzile de zestre ale localnicilor. Am identificat și fotografiat 369 de elemente ale vechiului costum popular local, prin vizite efectuate la localnici. Localitățile vizitate au fost: Mocod, Năsăud, Sângeorz-Băi, Maieru, Rodna. Am considerat util să inserez și câteva fotografii – rezultate ale acestei cercetări asupra portului tradițional local din zona Regimentului de graniță năsăudean ca mărturii recente ale păstrării unora dintre elementele de identitate grănicerească de peste 160 de ani.

Catrințe față-spate (înc. sec. XX) – Mocod.

Pieptar femeiesc înfundat (înc. sec. XX) – Mocod.

Cămașă bărbătească (sec. XX) – Feldru.

Pantaloni bărbătești (sec. XX) – Feldru.

¹³ Nicoară, 2006, p. 171.

Piețtar bărbătesc (sec. XX) – Feldru.

Chimire și pălărie cu pană de păun – Sângeorz-Băi.

Concluzii

Zona fostului Regiment de graniță năsăudean este atât de bogată încă în urme materiale care amintesc de perioada militarizării, încât acestea merită studiate și adunate, sub diferite forme (colecții private, donații către muzee, studii, articole de specialitate, albume foto, expoziții itinerante) pentru a rămâne și generațiilor viitoare ca mărturii ale unei epoci ce a marcat în sens pozitiv dezvoltarea ulterioară a întregii regiuni militarizate dimprejurul Năsăudului.

BIBLIOGRAFIE

- Bozac, I., Pavel, T., 2006. *Călătoria Împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, vol. I, Cluj-Napoca: Institutul Cultural Român. Centrul de Studii Transilvane.
- Gorun, Ghe., 1998. *Reformismul austriac și violențele sociale din Europa Centrală 1750-1800*, Oradea: Muzeului Țării Crișurilor.
- Moisil, I., 1939. *Conștiința națională și eroismul grănițerilor năsăudeni*, în Arhiva Someșană, nr. 24.
- Nicoară, S., 2006. *Istoria și miturile*, Cluj-Napoca: Accent.
- Nicoară, T., 2005. *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830)*, vol. 2, Cluj-Napoca: Accent.
- Pop, I.A., 1999. *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Târgu Mureș: Ardealul.
- Pop, I.A., Nagler, T., Magyari, A., (coordonatori), 2008. *Istoria Transilvaniei*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca: Academiei Române.
- Rus, D.M., 2011. *Căsătorie și recăsătorie în satele Regimentului II românesc de graniță în perioada epocii moderne (sec. Al XIX-lea)*, Cluj-Napoca: Accent.
- SJANBN. Fond Colecția personală Iuliu Moisil.
- SJANBN. Fond Colecția personală Anton Coșbuc.

ABREVIERI

SJANBN – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, filiala Bistrița-Năsăud.